

ADAM MACKIEWICZ

Opisy wykopów, z których pochodzą przedstawione obiekty.

Wykop nr 45 w obrębie st. XXIV - budynek starego ratusza, skrzydło południowo-zachodnie (określanym też jako południowe)

Badania na tym terenie prowadzono od lipca do września 2002 r., miały one na celu przede wszystkim stwierdzenie faktu, czy znajdują się tu piwnice gotyckie i jakiej są wielkości oraz w jakim stanie zachowania. Ponadto ustalenie wielkości pierwotnego budynku magistratu oraz jego wewnętrznych podziałów, a także poziomu posadowienia i stanu zachowania fundamentów. Prace te były kontynuacją nadzorów archeologicznych prowadzonych podczas remontu całego kompleksu budynków tworzących obecną bryłę ratusza wraz z przyłączami kanalizacyjnymi. Nadzorowano je z przerwami od 1996 do końca 2002 r. Przeprowadzone badania poza założonymi celami doprowadziły także do odkrycia systemu grzewczego typu hypocaustum, a więc fragmentów kanałów rozprowadzających ciepłe powietrze umieszczonych pierwotnie pod posadzką budynku wraz z relikami pieca. Piec ten znajdował się w południowo-zachodniej części budynku i wykonany był z cegieł gotyckich. Zachowała się tu jego komora wraz z dwoma umieszczonymi jeden nad drugim kanałami wylotowymi. Komora ta miała wymiary prawie 1 x 1 m i zachowała się na wysokość 1 m. Jej podwalinę wykonano z niewielkich kamieni spojonych na glinę. Ponieważ na wysokości dolnego wylotu wystąpiła „posadzka” ceglana (moszczenie), można założyć, iż mamy tu do czynienia z dwoma fazami użytkowania systemu grzewczego, z których pierwsza niewątpliwie funkcjonowała od początku użytkowania budynku, a więc od połowy XV wieku. Datowanie takie – poza badaniami archeologicznymi – zdają się potwierdzać prowadzone równoległe przez Wiesławę i Dariusza Chodkowskich badania architektoniczne budynku. W tym przypadku nie potwierdza się teoria, jakoby ratusz murowany funkcjonował od założenia miasta, a więc od połowy XIV wieku. Z całą pewnością miasto w pierwszym okresie swego rozwoju posiadało magistrat, jednakże był to budynek o nietrwałej konstrukcji, a więc bądź całkowicie drewniany, bądź typu szachulcowego. Na istnienie w tym miejscu jakiegoś budynku zdają się wskazywać grube (do 2 m) warstwy niwelacyjno-zasypiskowe z dużą zawartością spalenizny oraz odpadami drewna uchwycone w północnej i środkowej części budynku. Badania archeologiczne wykazały także fakt jego rozbudowy, a co za tym idzie potwierdzone źródłowo duże prace remontowe. Jednakże rozbudowa ta miała miejsce jedynie w części północno-zachodniej, w którym to kierunku została przesunięta ściana szczytowa o około 3 m, a nie jak do tej pory przypuszczano także w kierunku południowo-wschodnim.

Jeżeli chodzi o fundamenty, to wykonano je z dużych głazów narzutowych spojonych zaprawą wapienną, a ich grubość dochodzi do 1,2 m, natomiast głębokość posadowienia osiąga 2,4 m od obecnej posadzki. W trakcie badań uchwycono także wewnętrzny podział wzdłuż dłuższej osi budynku, w postaci fundamentu kamiennego zachowanego na całej jego długości. Wystąpiły także fragmenty podziałów późniejszych związanych z licznymi remontami, które dzieliły ratusz na mniejsze pomieszczenia (przynajmniej 3) wzdłuż jego krótszych osi. W części południowo-wschodniej wystąpiło zawalisko sklepienia kolebkowego wspartego na prymitywnym fundamencie kamiennym, które po dokładnej analizie okazało się być fragmentem sklepienia nad gotyckim wejściem pierwotnie umieszczonym w południowo-wschodniej (od strony obecnych delikatesów) ścianie szczytowej. Fakt ten został również potwierdzony badaniami architektonicznymi. Przy ścianie północno-wschodniej odsłonięto także i zadokumentowano niewielką piwniczkę, która do niedawna określana była jako gotycka. Miała ona w rzucie kształt litery T, przy czym jej dłuższa część usytuowana była wzdłuż ściany północno-wschodniej, krótsza natomiast prostopadle do niej (po krótszej osi ratusza). Jej szerokość przy posadzce wykonanej z cegieł nie przekraczała 2 m a wysokość w najwyższym punkcie sklepienia kolebkowego 1,7 m. Ustalono także, iż mamy tu do czynienia z obiektem nowożytnym, a więc wykonanym nie wcześniej niż w XVIII wieku, a właściwie w drugiej jego połowie. Wskazuje na to zastosowany wążek, jak również rozmiary cegieł. Nie wyklucza to oczywiście możliwości istnienia w tym miejscu pomieszczenia piwnicznego od początku, a więc od momentu powstania ratusza. Była ona jednak najprawdopodobniej dużo mniejsza i w trakcie późniejszych (wielokrotnych) prac remontowo-budowlanych powiększona, oraz całkowicie przebudowana lub wręcz od nowa wykonana. Dlatego też nie udało się uchwycić fragmentów starszych niż XVIII-to wieczne. Uchwycono jedynie dwie fazy w postaci zamurowania fragmentów piwnicy na jej dłuższej osi, a więc zarówno od strony północno-zachodniej, jak też południowo-wschodniej. W tej ostatniej części znajdowało się pierwotne wejście w postaci schodów wykonanych z cegły. Miejsce zejścia do piwniczki, po zamurowaniu dostępu od istniejących schodów jest trudne do ustalenia. Ponieważ nie stwierdzono obecności innych schodów murowanych, należy przypuszczać, iż znajdowało się tu prymitywniejsze zejście w postaci bądź drabiny, bądź schodów drewnianych. Jego lokalizacji nie udało się niestety ustalić. Możemy się jedynie domyślać, iż znajdowało się ono w części centralnej piwniczki przy ścianie północno-wschodniej ratusza, a być może nawet od strony dziedzińca. Niestety zakres prowadzonych prac oraz ograniczone środki finansowe nie pozwoliły na takie rozszerzenie zakresu badań archeologicznych, które umożliwiłyby ostateczne rozwiązanie tego problemu.

Pomimo to, trzeba stwierdzić, iż przeprowadzone badania wniosły wiele interesujących informacji na temat budowy, funkcjonowania i pierwotnego rozplanowania przestrzennego interesującego nas budynku, zwłaszcza w partii przyziemia (piwnice, parter). Udało się przede wszystkim zweryfikować wiele dotychczasowych - nie zawsze opartych na właściwych przesłankach - hipotez na temat ratusza.

#### Wykop nr 18 w obrębie st. XXIV - budynek starego ratusza, nadzory archeologiczne prowadzone w latach 1996 – 1998 i 2002

Prowadzono je zarówno wewnątrz, jak i wokół starego ratusza. W sumie nadzorowano prace przy dziewiętnastu odcinkach wykopu 18. Niewątpliwie najciekawsze były odcinki wykonane pod kanalizację wzdłuż skrzydła zachodniego. Wykopy te prowadzono do głębokości ca 2 m., a w miejscach studzienek kierunkowych nawet do 3,5 m. Udało się tu między innymi stwierdzić, iż nawarstwienia późnośredniowieczne zalegają pod bardzo grubą warstwą niwelacyjną w postaci różnoziarnistych piasków, zwłaszcza w południowo-zachodniej części starego miasta. Nie wystąpiły natomiast nawarstwienia nowożytnie i późnonowożytnie, co jest zapewne związane z przeprowadzonymi w XIX wieku pracami niwelacyjnymi. Bardzo interesujące wyniki uzyskano także w obrębie wykopów prowadzonych w zachodnim skrzydle ratusza (wzniesionym w połowie XIX wieku) oraz przy jego ścianie wschodniej od strony dziedzińca, gdzie wystąpiły fragmenty fundamentów kamiennych łączonych na zaprawę wapienną. Mamy tu prawdopodobnie do czynienia z pozostałościami rozebranych w pierwszej połowie XIX wieku tzw. bud rzemieślniczokupieckich, których początki sięgają XVI wieku. Podobne fundamenty wystąpiły także w wykopie pod windę wykonanym wewnątrz skrzydła północno-zachodniego. Podkreślić należy, iż większość prac prowadzono wokół skrzydeł: północno-wschodniego i północno-zachodniego, a więc wzniesionych odpowiednio w 1928 i 1859 roku. Zarówno od strony zachodniej, jak też i wschodniej zwłaszcza w północnej części rynku (w najbliższej okolicy ratusza) nawarstwienia późnośredniowieczne nie zachowały się. Uległy one zniszczeniu prawdopodobnie podczas prowadzenia prac niwelacyjnych w początku XIX wieku, być może po wielkim pożarze z 1803 roku, bądź orkanie, który zniszczył niemal całe miasto w 1818 roku. Ponadto zarówno z nadzorowanych wykopów liniowych, jak też w trakcie badań archeologicznych pozyskano bardzo liczny materiał zabytkowy w postaci ceramiki naczyniowej oraz kafli. Szczególnie w tym ostatnim przypadku mamy do czynienia z interesującym zbiorem kafli renesansowych pokrytych zieloną polewą. Były to kafle tzw. miskowe oraz przede wszystkim płycinowe z różnych części pieców. Najciekawsze były niewątpliwie renesansowe kafle z „miscołkowatymi” zagłębieniami i przedstawieniami figuralnymi oraz nieco późniejsze (XVII – XVIII wiek) z ornamentem roślinnym.

Wykop nr 50 i 50 B w obrębie st. XXIV – baszta okrągła w ciągu tzw. muru niskiego przy katedrze św. Jakuba

Badania archeologiczne w obrębie baszty przeprowadzono od 10 do 19 września 2003 roku i badania niewielkiego odcinka muru niskiego na południe od baszty okrągłej (wykop 50 b) od 16 do 21 lipca 2004 roku. W pierwszym przypadku przebadano w całości basztę okrągłą. Uchwycono między innymi pierwotny poziom użytkowy. Ustalono, iż w jej obrębie znajdowały się trzy okienka strzelnicze na poziomie użytkowym. Odkryto także jedno (od strony południowej) okienko nad oknem z poziomu użytkowego. Na tej podstawie można stwierdzić, iż podobny układ występował także w pozostałych przypadkach, a przynajmniej od strony północnej, choć w trakcie rozkuwania zachowanej i remontowanej w końcu lat 50-tych XX wieku (w 1958 roku) partii stropowej baszty śladów takich nie znaleziono. Sprawą sporną pozostaje okienko w ścianie wschodniej, które mogło służyć nie jako strzelnica, a raczej, jako odwodnienie wnętrza baszty, choć z całą pewnością stwierdzić tego nie można. Również w tym przypadku w partii górnej baszty nie udało się uchwycić pozostałości okna na wyższym poziomie. Ponadto w części południowej baszty odsłonięto fragment lica wejścia do jej wnętrza oraz poziom chodnika na styku z basztą w kierunku południowym, który był dużo niższy, niż poziom ustalony od strony północnej. Można więc zaryzykować stwierdzenie, iż baszta stanowiła także (oprócz funkcji obronnych) rodzaj „redukcji” poziomu chodników obronnych która wynosi tu około 1,8 m. W wyniku przeprowadzonych prac stwierdzono również, iż baszta została zagruzowana, a co za tym idzie zaprzestano jej użytkowania, około połowy XVIII wieku, na co zdają się wskazywać materiały zabytkowe w postaci fragmentów naczyń ceramicznych oraz kafli zarówno płycinowych, jak też miskowych i garnkowych, zalegających w zasypisku, już od głębokości 0,5 m, do pierwotnego poziomu użytkowego w postaci bruku kamiennego. Jedynie bezpośrednio nad brukiem kamiennym zalegał materiał zabytkowy, który można datować na okres schyłkowo późnośredniowieczny i wczesno nowożytny bez domieszek materiałów młodszych. Zaryzykować można stwierdzenie, iż baszta zaczęła tracić na swoim znaczeniu, jako element obronny w ciągu fortyfikacyjnym Olsztyna już w końcu XVI lub na początku XVII wieku.

Jeżeli chodzi o badania fragmentu muru niskiego na południe od baszty, które wykonano w połowie lipca 2004 roku, to założono tu niewielki wykop od strony międzymurza oraz po zewnętrznej stronie muru niskiego. Badania te miały na celu odsłonięcie i zadokumentowanie tego fragmentu fortyfikacji, a także ustalenia głębokości jego (muru) posadowienia i stanu zachowania fundamentu muru niskiego na tym odcinku, gdyż w chwili obecnej jego średniowieczne partie stropowe znajdowały się całkowicie pod ziemią lub nakryte czapą betonową podwaliny ogrodzenia współczesnego, zapewne wykonanego w 1958 roku.

Również od strony zewnętrznej (fosy), jego zachowane partie licowe były wielokrotnie remontowane i przebudowywane, tracąc swój gotycki charakter. Stwierdzono iż partia fundamentowa muru na tym odcinku jest zachowana w dobrym stanie, a jej spąg zalega na głębokości około 4 m od obecnego poziomu użytkowego międzymurza. Ustalono także, iż od strony wewnętrznej (międzymurza) jest on posadowiony nieznacznie wyżej, niż od strony fosy, co oczywiście jest zrozumiałe. W tym przypadku na uwagę zasługuje fakt, iż sytuacja ta jest analogiczna do uchwyconej podczas badań prowadzonych w 1997 roku w bezpośrednim sąsiedztwie baszty od jej strony południowej przez piszącego te słowa. Baszta została poddana zabiegom konserwatorskim, a także częściowo - choć nie zupełnie zgodnie ze stanem faktycznym (np. obniżenie wysokości górnego okienka strzelniczego w południowej ścianie baszty, które będzie dużo niższe niż pierwotnie) zrekonstruowana zarówno po obrysie, jak też wewnątrz. Wykonane zostały między innymi dwa poziomy użytkowe oraz zadaszenie obiektu, o którym nie wiadomo, czy pierwotnie się tutaj znajdowało.

#### Wykop nr 66 w obrębie st. XXIV – ul. Lelewela

Badania przy ulicy Lelewela prowadzono od września do października 2005 roku. Badaniami kierowała H. Mackiewicz, przy współudziale A. Mackiewicza. Natrafiono tu między innymi na pozostałości zabudowy XVI-to, XVII-to i XVIII-to wiecznej, a także późnonowożytnej i współczesnej (XIX – XX wiek). Wyeksplorowano dwa piece kaflowe (XVI-to i XVIII-to wieczny). Przy okazji pozyskano dużą ilość kafli i ich fragmentów zarówno płycinowych, jak też miskowych, a także duże fragmenty ceramicznej rury, prawdopodobnie do odprowadzania dymu. Bezpośrednio przy murze miejskim uchwycono niewielką XVII-to wieczną piwniczkę, z której oprócz materiału ceramicznego pozyskano jedną monetę Krystyny Szwedzkiej z tego właśnie okresu. Ponadto natrafiono na duży fragment kanalizacji drewnianej (Ilustracja.: 3 ) wykonanej z drażonego w pniu dębowym kanału o kształcie litery U w przekroju, z wierzchu nakrytego płaskimi dranicami, z klapą przy skraju północno-zachodnim, a więc od strony miasta. Jego wylot skierowany był w kierunku łuku w murze, choć nie dochodził do jego otworu. Badania dendrochronologiczne, które z pobranych próbek wykonał profesor Marek Krąpiec z AGH w Krakowie dały wyniki po 1328 i po 1345 roku, a więc z czasów lokacji miasta. Potwierdzają one także fakt, iż mury miejskie w tym czasie były wznoszone także w tym rejonie Starego Miasta Olsztyna. Ustalono także, iż w miejscu, gdzie znajdują się łuki konstrukcyjne było znaczne obniżenie terenu pomiędzy wzgórzem, na którym wzniesiono katedrę, a wzgórzem z basztą przy ulicy Lelewela. W miejscu tym po wybudowaniu muru obronnego wykonano wał gliniano-ziemny od strony wewnętrznej muru.

Ponadto natrafiono i wyeksplorowano dwie latryny znajdujące się jedna nad drugą. Zwłaszcza w obiekcie starszym (dolnym) zalegał liczny materiał zabytkowy w postaci całych naczyń ceramicznych i dużych ich fragmentów pozwalających na wykonanie pełnej rekonstrukcji. Chronologię latryn na podstawie materiału ceramicznego ustalono na schyłek XV i XVI wiek. Z całego wykopu pozyskano bardzo liczny materiał zabytkowy w postaci naczyń ceramicznych, a także kafli płycinowych i miskowych. Bardzo ciekawy jest również fakt odkrycia w trakcie badań niewielkiego skarbu srebrnych monet (dwadzieścia kilka sztuk, pozlepianych ze sobą), które pomimo znacznego zaawansowania ich skorodowania, wstępnie określono na przełom XIV i XV wieku, a więc wybijane przez Konrada von Jungingena lub jego brata Ulryka. Były to zarówno szelągi krzyżackie, jak też tzw. monety drobne, czyli brakteaty. W sumie przebadano tu ponad 2 ary miejskich nawarstwień stratygraficznych, a ich wyniki przekroczyły najśmielsze oczekiwania prowadzących je archeologów.

#### Wykopy nr 110 A – 110 F, st. XXIV – plac Jedności Słowiańskiej, rejon Bramy Górnej

W 2011 r. badania archeologiczne w tym rejonie prowadziła firma Archeo-Discover (S. Petrykowski). Prace wykopaliskowe prowadzono w obrębie niewielkich wykopów sondażowych, w których odsłonięto fragment szyi bramnej. Badania przed Wysoką Bramą podjęto ponownie w 2012 r. Badaniami kierowali B. Kaczyński i A. Mackiewicz. W ramach tego sezonu badawczego wykonano 6 wykopów oznaczonych numerami 110 A do 110 F, w których odsłonięto pełny zarys szyi bramnej, wraz z dochodzącym do niej od strony wschodniej murem niskim, a także dużych rozmiarów budowlę obronną o owalnym narysie – rondelę. Mury szyi bramnej miały 12 m długości i 1,8-2 m szerokości, ścina zamykająca szyję bramną miała 10 m długości i 2 m szerokości. Do tej ściany od strony północnej dostawiona została rondela zbudowana z kamieni polnych i cegieł spojonych zaprawą wapienną. Rondela miała ściany o grubości od 3,7 do 4 m, jej średnica po obrysie zewnętrznym wynosiła 11,3 m. We wnętrzu rondeli znajdowało się pomieszczenie o półkolistym kształcie o wymiarach 3,7 x 4,5 m. Wewnętrzne lico budowli zbudowane było z cegieł, zewnętrzne zaś z kamieni polnych. Wewnątrz budowli od strony zachodniej i wschodniej odsłonięto także wnęki w przedpiersiu muru z zamurowanymi otworami strzelniczymi. Wnęki miały szerokość 1,6 m i wysokość 1,7 - 1,8 m. W wykopie osiągnięto poziom posadowienia fundamentów rondeli na głębokości ca 7,6 m. Podkreślić należy, iż fundament ten opada w kierunku zewnętrznym i na zewnątrz może osiągnąć nieco większą głębokość. Potwierdziły to kolejne badania wykonane w 2015 roku. W trakcie prac pozyskano także liczny materiał zabytkowy, przede wszystkim ponad 100 kamiennych kul armatnich oraz ponad 20 całych kul ceramicznych i wiele ich fragmentów.

Wykopy nr 110 F 2, G, H, I, st. XXIV – plac Jedności Słowiańskiej, rejon Bramy Górnej

Kontynuacja prac w obrębie wykopu 110 przed Wysoką Bramą podjęta została pod koniec 2013 r. i wczesną wiosną 2014 r. . Badaniami kierowali B. Marczyk-Chojnacka i M. Ostrowski. Celem badań było odnalezienie przyczółka mostowego lub filarów mostowych, a także ustalenie poziomu posadowienia rondeli. W ramach prac wykopaliskowych wykonano trzy wykopy badawcze. W wyniku przeprowadzonych badań udało się odkryć ceglany filar mostu przy zachodnim licu rondeli, a także fragment drugiej podpory mostu w części północno-zachodniej wykopu G. W wykopie H zlokalizowanym na północnym przedpołu rondeli odsłonięto warstwę zbitej zaprawy wapiennej i gruzu, które zinterpretowano jako rodzaj umocnienia stoku fosy. W wykopie F 2 podjęto próbę uchwycenia poziomu posadowienia rondeli oraz filara mostu. W tym wykopie nie udało się osiągnąć celów badawczych podjęto zatem decyzję o kontynuacji i rozszerzeniu badań w części zachodniej i północno-zachodniej terenu dawnego przedbramia.

Badania takie przeprowadzono od września do grudnia 2015 r. Głównymi założeniami badawczymi uzupełniających badań archeologicznych było określenie poziomu posadowienia fundamentu rondeli oraz filara mostu, odsłonięcie i rozpoznanie domniemanego drugiego filara mostu w części NW terenu badań, a także rozpoznanie funkcji i chronologii warstwy zbitej zaprawy wapiennej odsłoniętej od czoła rondeli. Terenem badań objęty został obszar wykopu F 2 oraz poszczególne partie wykopów G i H, obecnie miały one za zdanie rozszerzenie i pogłębienie wykonanych wcześniej wykopów. Miały one przede wszystkim na celu pogłębienie niedokończonych wykopów zarówno przy zewnętrznej ścianie rondeli od strony zachodniej do poziomu jej posadowienia, uchwycenie poziomu posadowienia pierwszej podpory mostowej od strony północnej, a także dokopanie drugiego filara mostowego, który w trakcie badań z 2014 r. został zaledwie fragmentarycznie uchwycony w swojej zachowanej partii stropowej na głębokości około 1 m od obecnej powierzchni terenu. Należało także ustalić charakter wylewki wapiennej, którą odsłonięto przy północnym czole rondeli. Ponadto trzeba było uchwycić i zarejestrować nawarstwienia stratygraficzne między dwiema podporami mostowymi. Wszystkie te założenia zostały wykonane. Tak więc uchwycono poziom posadowienia zewnętrznej ściany rondeli, która została stwierdzona na głębokości około 8,3 m poniżej obecnej powierzchni terenu. Odsłonięto i zadokumentowano wschodnią część pierwszej podpory mostowej zarówno od strony południowej, jak też północnej wraz z nawarstwieńiami stratygraficznymi przylegającymi od strony wschodniej. Uchwycono także nawarstwienia stratygraficzne między filarem pierwszym i drugim. Udało się również uchwycić poziom posadowienia drugiej podpory na głębokości ca 8,1 m poniżej obecnej powierzchni terenu.

W tym miejscu należy podkreślić, iż drugi filar mostowy został wykonany na bazie muru przeciwskarpy, który rozebrano na głębokość około 5 m, czyli mniej więcej do głębokości fosy w tym miejscu. Na uwagę zasługuje tutaj fakt, iż wbrew wcześniejszym ustaleniom nie było tutaj fosy mokrej, a tylko tzw. fosa sucha.

Podobna sytuacja została zresztą stwierdzona w końcu 2015 r. podczas badań prowadzonych wzdłuż ulicy Pieniężnego (pod tzw. planty), o czym była mowa już wcześniej. Konkludując trzeba zaznaczyć, iż badania archeologiczne, które wykonano zarówno na terenie przedbramia, jak też wzdłuż ulicy Pieniężnego, każą nieco zweryfikować dotychczasowe poglądy na temat fosy okalającej stare miasto w Olsztynie. Przynajmniej na odcinku od ulicy Pieniężnego, do rejonu przedbramia Bramy Górnej funkcjonowała fosa sucha. Ostatni postulat postawiony przed badaniami, to ustalenie charakteru wylewki wapiennej przy północnym licu rondeli. W tym celu wykonano przekop przez ten element i stwierdzono, iż mamy w tym przypadku do czynienia z warstwą rozbiórkową z przełomu XVIII i XIX wieku. Warstwa ta, która miała stosunkowo zbity charakter, zapewne na skutek swojej budowy, czyli głównie warstwy rozbiórkowej złożonej z zaprawy, która na skutek dużej przesiąkliwości warstw zalegających powyżej z powodu przesiąkania wód opadowych uległa silnemu zestaleniu sprawiając wrażenie wylewki. Na fakt nowożytnego pochodzenia tej warstwy, która miała w tym miejscu 1,8 m grubości, wskazuje materiał zabytkowy w postaci fragmentów ceramiki pozyskanych poniżej jej zalegania. Najmłodsze znalezione fragmenty ceramiki można bowiem datować na drugą połowę XVIII wieku. Tak więc nie można traktować tego elementu, jako fragmentu konstrukcji obronnej związanej z funkcjonowaniem rondeli.

#### Wykopy nr 117, st. XXIV – ul. Staszica

W 2013 roku wykonano badania archeologiczne przy ulicy Staszica w związku z planowaną inwestycją budowlaną. W wyniku badań archeologicznych odsłonięto i zadokumentowano relikty średniowiecznych obwarowań miejskich oraz nowożytnej zabudowy. Na przedłużeniu muru niskiego odsłonięto przewiązaną z nim basztę. Miała on średnicę 16 m i grubość murów ok 4 - 4,3 m. Korona murów znajdowała się na wysokości od ok. 105,62 m n.p.m. w północno-zachodniej części i ok. 104,40 w południowo-wschodniej części. Nie udało się uchwycić poziomu posadowienia stopy fundamentowej baszty. Wewnątrz baszta miała kształt podkowiasty z zamykającym murem po stronie północno-zachodniej. Mur ten nie znajdował się w jednej linii z murem niskim, miał ok. 1,10 m szerokości i przesunięty był zdecydowanie w kierunku południowo-wschodnim. Uchwycono poziom posadowienia lica zamykającego basztę na wysokości 102,09 m n.p.m.



Od muru tego odchodziło lico w kierunku północno-zachodnim. Nie uchwycono narożnika tego muru. Ma on prawdopodobnie swoją kontynuację w kierunku północno-zachodnim już poza wykopem. Element ten był bliźniaczo podobny do rondeli odsłoniętej na przedbramiu Bramy Górnej.

Zarówno odsłonięte lica jak i korona baszty została zbudowana ze średniej wielkości kamieni spojonych zaprawą wapienną. Przestrzenie między nimi były uzupełnione okrzeskami kamiennymi i szczególnie po wewnętrznej stronie baszty fragmentami dachówek. Znaleziono 6 równoległych od siebie zamurowanych ceglami otworów po legarach oraz dwa otwory po legarach licowane cegłą. Znajdowały się one w prostopadłych do siebie ścianach na różnych wysokościach. Wydzielono dwa poziomy roboczo nazwane użytkowymi:

I poziom z konstrukcjami drewnianymi odsłonięto na wysokości 104,01-103,82 m n.p.m. Zarejestrowano tam fragment konstrukcji drewnianych złożonych z trzech desek równoległych do siebie oraz do muru zamykającego basztę. Wnioskując z materiału zabytkowego datowanego na okres od XV do XX wieku oraz z układu stratygraficznego, prawdopodobnie był to poziom eksploracji w okresie międzywojennym. Niestety na podstawie analizy dendrochronologicznej nie udało się ustalić daty ścięcia drzewa.

Poniżej tego poziomu wystąpiły nienaruszone warstwy. Dwie z nich na podstawie materiału zabytkowego można określić chronologicznie. Pierwszą na przełom XV/XVI w. (znalezione w tej warstwie monety pochodzą z okresu 1596-1600). Oraz drugą związaną ze skarbem monet krzyżackich na lata 1414-1449. Średniowieczną metrykę potwierdzają całe naczynia o wypale redukcyjnym, które pozyskano z tego samego poziomu. Także badania dendrochronologiczne potwierdziły XV-to wieczne pochodzenie tych nawarstwień, a co za tym idzie funkcjonowanie baszty.

Udało się ustalić także najniższy poziom użytkowy baszty. Związany był on z odkrytym II poziomem konstrukcji drewnianych. Znajdował się on na wysokości ok. 102,85 m n.p.m. Na tym poziomie odsłonięto drewniane konstrukcje prawdopodobnie pierwotnej podłogi. Niestety zarejestrowano je tylko w południowo-zachodniej części wnętrza baszty. Na tym poziomie wystąpił także „skarby” monet krzyżackich oraz znalezione całe „in situ” naczynia ceramiczne datowane na okres średniowiecza. Ponadto w przegłębieniu wykopu, w obrębie profilu południowo-zachodniego i północno-wschodniego przed licem zewnętrznym baszty udało się uchwycić nawarstwienia związane z funkcjonowaniem fosy w tym miejscu oraz zarejestrowano warstwę rozbiórkową baszty.

Odkryta baszta, jak już wspomniano została odsłonięta wcześniej, bo w roku 1932 przez architekta Fechnera przy okazji prac porządkowych na tym terenie związanych z budową szkoły.

Z tego też okresu pochodzi wydana w latach trzydziestych przez Hugo Grobą pocztówka przedstawiająca model makiety miasta z ok. 1700 r. i zaznaczoną widoczną jeszcze w tym czasie basztą. Baszty tej nie ma już na zachowanych archiwalnych mapach i planach miasta. Na większości z nich znajduje się po drugiej stronie ul. Staszica. Jedynie na planie z 1881 r. w ujęciu Steinbrechta jest ona usytuowana w zbliżonym położeniu do miejsca odkrycia.

W wykopie położonym w południowo-wschodnim krańcu badanego terenu odsłonięto fragment kamienno-ceglanych nowożytnych murów. Tworzyły one układ krzyża przyjmując położenie północ - południe, wschód - zachód. Mur położony na osi północ-południe, w północnej części posiadał głębokie kamienne fundamentowanie. W Południowo-zachodniej części tego wykopu zarejestrowano fragment muru ceglanoego o grubości jednej cegły w kształcie litery „L” . W południowo-wschodniej części tego wykopu znajdowała się posadzka z cegieł maszynowych, która w czasie późniejszego użytkowania została pokryta wylewką betonową. W północno-zachodni narożniku wykopu na głębokości ok. 103,42 m n.p.m. znajdował się drewniany kanał. Jego podwalinę stanowiła profilowana deska z wyżłobionymi częściami przybocznymi, do których przymocowano po obu jej stronach za pomocą gwoździ dwie deski o grubości ok. 0,08 m. Całość przykrywała soczewkowata w przekroju deska z wyprofilowaną spodnią częścią brzegów. Nie znaleziono końca kanału. Miał on swoją kontynuację w obrębie prostopadłych do niego profili. Niestety pobrane próbki drewna nie pozwoliły na wydatowanie konstrukcji ze względu na zbyt krótkie sekwencje słoii.

Teren ten był w przeszłości regularnie zabudowany. Istniała tu między innymi słodownia, od połowy XIX wieku pocztaliteria Carla Rhodego. Przy ul. Pieniężnego w budynku nr 2 istniała także fabryka octu i musztardy Jakuba Silbersteina. Przy murze niskim na dawnej ul. Dolnokościelnej 6 znajdowała się łaźnia Jakuba Silbersteina, później fabryka powozów i zakład lakierniczy Józefa Szymańskiego. A w końcu na terenie tym powstał rozebrany w roku 2012, a zbudowany 1932 „Dom Młodzieży św. Jakuba”.

Prawdopodobnie odkryte relikty stanowią część budynku gospodarczego w obrębie wspomnianych zabudowań, których powstanie można datować na przełom XIX i XX w.

W wyniku powyższych badań udało się potwierdzić, istnienie baszty przy wylocie ulicy Pieniężnego. Wydaje się, że teren w jej sąsiedztwie posiada duży potencjał badawczy. Nie rozpoznany jest zwłaszcza odcinek murów miejskich pod obecną ul. Staszica. Badania w tym rejonie być może pozwoliłyby odpowiedzieć na pytanie czy odkryta budowla była tylko tzw. Furta Wodną czy może kolejną bramą. Najprawdopodobniej jednak mamy tu do czynienia z czwartą bramą.

Z tego względu wszelkie przyszłe prace ziemne prowadzone w tym rejonie szczególnie w rejonie ul. Staszica powinny być poprzedzone badaniami archeologicznymi.